

76-F-5
16-F-5

SBORNÍK PRÁVNICKÉ FAKULTY UNIVERSITY
KOMENSKÉHO V BRATISLAVĚ.

ŘÍDÍ DR. OTAKAR SOMMER.

ČÍSLO 1.

SLOVENSKÉ PRÁVNÍ DĚJINY

V RÁMCI DĚJIN PRÁVA VE
STŘEDNÍ EVROPĚ.

NAPSAL

Dr. RUDOLF RAUSCHER.

I fdr 3

3378 - I

V BRATISLAVĚ 1927.

NÁKLADEM PRÁVNICKÉ FAKULTY UNIVERSITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVĚ
S PODPOROU MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ A NÁRODNÍ OSVĚTY.

V KOMISI FRANT. ŘIVNÁČE V PRAZE.

550/16

V přítomném pojednání* hodláme podati několik úvah o tom, jaký význam mají dějiny práva ve střední Evropě pro dějiny práva na Slovensku. Jde tu o několik úvah, které vyplynuly z čistě vědeckého zájmu podnítiti badání právních dějin slovenských, pro něž od převratu bylo učiněno méně než před tím, kdy ovšem pro ně bylo vykonáno velmi málo. Úvahy mé vznikly při celkovém studiu předmětu, který na právnické fakultě university Komenského přednáším. Jsou adresovány těm, kteří chtějí pracovati v právních dějinách slovenských. Je-li třeba vědeckých prací v právních dějinách zemí českých, je jich tím více potřebí v právních dějinách slovenských. Povzbudili těchto několik mých úvah chuť k práci v právních dějinách slovenských, bude to pro mne velkým zadostučiněním.

* * *

Úkolem dějin práva ve střední Evropě jest probadati vývoj veřejného i soukromého práva ve střední Evropě.¹ Co rozumíme pojmem střední Evropa? Je to umělý a násilně vytvořený pojem? Je dosti známo, že vlivem určitých směrů politických byla tomuto pojmu přičítána zvláštní příchut!

Pohlédneme-li dnes kriticky na styky našeho státu se státy jinými, ať jsou to styky politické nebo hospodářské či styky kulturní, je nám patrnó na prvý pohled, že s určitými státy ze států evropských styky tyto jsou čilejší a hojnější než se státy jinými. I když s určitými státy není styků srdečných, přece často právě s těmito státy jsou styky častější. Kdybychom si sestavili jména těch států, s nimiž nás dnes poutají tak četné styky, ne mnoho bychom byli vzdáleni pojmu střední Evropy tak, jak je základem pro badání naše. Stát náš leží v srdci Evropy a nejužší kruh států, s nimiž sousedíme, tvoří právě střední Evropu. Je to pojem historicky vytvořený, pojem, který má velký význam pro naše právní dějiny. Není ani jednoho

* Obsah jeho prosloven byl v úvodní mé přednášce na právnické fakultě university Komenského dne 21. října 1926.

¹) Předmět je přednášen na právnických fakultách teprve od převratu a dostalo se mu systematického zpracování jen v práci Kadlecově, Dějiny veřejného práva ve střední Evropě, 3. v. 1923. Stieber vydal z dějin soukromého práva ve střední Evropě: Dějiny soukromého práva ve střední Evropě, díl I. Kromě toho vyšlo ještě: Stieber, Přehled dějin veřejného práva ve střední Evropě, 1923 a Baxa, Dějiny veřejného práva ve střední Evropě, 1926.

státu, jehož právní dějiny jsou předmětem právních dějin středoevropských, aby poznání jich nemělo pro náš stát velký význam. Řada z těchto států byla dokonce i připoutána k našemu státu užšími styky a svazky jsou s ním spojena v unii, která blížila se časem unii reální.

Do dějin práva ve střední Evropě spadají dějiny práva v říši římsko-německé, v zemích českých, v říši polské, v Uhrách a v zemích rakouských. Země jižních Slovanů již podle našeho názoru v pojem střední Evropy nenáleží vyjma Chorvatsko a tudíž ani právní dějiny jejich kromě právních dějin chorvatských nezařadujeme v právní dějiny středoevropské.

Právní vývoj v každém státě neděje se osamoceně od právního vývoje okolních států. Pozorujeme to dnes a tím větší měrou to bylo ve středověku, když hranice států nebyly tak přesné a stálé, zvláště když právní vývoj dál se povětšinou na podkladě práva obyčejového. To se děje ve středověku v celé Evropě a ještě více a zvláště ve střední Evropě. Zde nelze tvrdit, že by některý národ měl jen povahu receptivní a druhý jen agresivní. Ve střední Evropě jsou mezi národy vlivy na právní vývoj vzájemné. Každý národ přijímá sice cizí právo, ale ve všech státech střední Evropy pozorujeme, že toto cizí právo podléhá právu domácímu a spojujíc se s ním vytváří vlastní právo každého státu.¹

Musí-li každé dějiny právní sledovati právní vývoj ne pouze ve vlastním státě, nýbrž i ve státech, z nichž vykonáván je vliv na tento právní vývoj, tím více musí tak činit badatel právního vývoje ve střední Evropě, neboť tu právní řády vzájemně se pronikají. Jen ze srovnání vývoje v různých státech často ten, kdo zkoumá právní vývoj ve střední Evropě, může nalézt, proč a z jakých důvodů nabyly právní ústavy určitého tvaru, proč vznikaly, proč se měnily a zanikaly.

Kdyby se omezil jen na vyličení právního vývoje v jedné zemi, aniž by přihlédl k vývoji v zemích okolních, nedovedl by často vůbec vysvětliti náhlý vznik právního institutu v domácím právním řádu. Musel by často pronášeti domněnky, které zavedly by ho daleko od pravdy, které však v očích jiných badatelů, znajících i právní vývoj zemí okolních, musely by často vzbuditi útrpný úsměv.

Není tím naprosto podceňována monografická práce v právních dějinách speciálních. Práce monografická je nutná a dříve musíme dobře znáti vlastní právní historii, než odvážíme se srovnání s právním vývojem cizím. Ale velmi často musíme se obracet již při monografiích ke starším právním dějinám národů jiných, abychom vyjasnili nejasnosti právního vývoje národa vlastního. Bylo-li již také zdůrazněno, že práce speciální, monografická musí se doplňovati pracemi vzniklými metodou srovnávací.

¹) Hanel, O pojmu i objemu historie práva rakouského, Praha 1880, str. 5.

To platí především o právní historii jednotlivých národů slovanských.¹ Zvláště o těch pracích, které zajímají se celkovým vývojem určitého národa slovanského, neboť právě v těchto dílech — a autoři sami byli si toho vědomi — jeví se nedostatky vystihnouti celkovou linii vývojovou a vlastní smysl určitých právních institutů. Objevilo se to také v těch dílech, která omezila se jen na analogii některých národů jiných ať slovanských či jiných. Badáním dalším objevily se přímo chyby tohoto postupu. Jde tu nejen o dobu nejstarší, nýbrž i o dobu novější. Příkladem možno uvésti některé teorie starší o působení práva germánského či práva byzantského na právo ruské, o působení práva germánského či práva normanského na právo polské, nehledíme-li ani k vysvětlování různých právních institutů práva českého z práva germánského nebo opět jen z práva jihoslovanského a p.

To, co bylo právě řečeno o právech slovanských, vztáhnouti jest i na jiná práva národů bydlících ve střední Evropě.

A platí to i o samém historickoprávním badání útvaru, který nazvali jsme střední Evropou. Badatel i tu musí se vypořádati s vlivy, které vykonával na právo ve střední Evropě právní vývoj v Evropě jižní. Vliv ten nebyl nejmenší, vzpomeneme-li styků Evropy střední s jím. Ale nesmí se zapomínati ani na analogický právní vývoj Evropy severní, kde rovněž vznikají mocné státy stavovské, které rovněž zasahují až do srdce střední Evropy. A ovšem musí býti vzat nesporně zřetel i na Evropu západní, méně ovšem na Evropu východní.

Tím není ovšem řečeno, že kdo studuje za uvedených předpokladů právní vývoj ve střední Evropě, rozšiřoval by své badání na Evropu celou, neboť v těch různých vlivech na právní vývoj evropský přece jen střední Evropa musí tvořiti v jeho zkoumání uzavřený celek.

Zabýváme-li se dějinami práva ve střední Evropě, jsou nám ihned od počátku až do našich dnů patrný dva velké proudy, které navzájem se křížují: jsou to vlivy slovanské a germánské. Germánských vlivů naprosto popíratí nelze. Germáni měli to štěstí, že přišli do střední Evropy před Slovy. Posunuli svá sídla k západu i k jihu a dovedli využití styků s kulturními Římany ve svůj prospěch. Proto také právní jejich vývoj dál se rychleji, neboť Germáni využili styků s Římany a recipovali řadu právních institutů ihned na počátku svého právního vývoje. Germánům podařilo se založiti hned od počátku svého vlastního právního rozvoje velké říše, které byly nejen mocnými, ale také trvalými. Říše římsko-německá, která povstává na troskách říše východofrancké, vykonává velký vliv na všechny státy středoevropské principem všeládnosti, který přijala do svého vlnu hned při svém vzniku.

¹) Balzer, Historija porównawcza praw sławiańskich, Lwów, 1900. Kadlec, Několik kapitol z oboru slovanského práva. Sep. otisk. Kraušar, Uwagi nad historią prawa, 1868.

Za Germány přišli Slované. Přišli již nikoli do krajín osídlených a nesetkali se s kulturou římskou. Museli zakládati poněmáhlu vlastní státy, které nejsou tak mocnými jako státy germánské a není ani jeden z nich nadán ideou vševládnosti, aby mohl svůj vliv vztáhnouti i na jiné státy germánské či slovanské. Slované musí dopracovávat se sami výsledků ve vývoji právním, kdežto Germáni již základ obdrželi od Římanů. Tím charakterisován je právní vývoj u Slovanů. Děje se sice pomaleji než u Germánů, ale za to je ušetřen cizích prvků více než u Germánů.

Vzájemným působením obou těchto proudů vytvářejí se právní poměry ve střední Evropě jak v právu veřejném, tak také v soukromém. Je-li na jedné straně reprezentantem německého proudu říše římskoněmecká, je na druhé straně oporou pro živel slovanský stát český a polský.

Pronikání a vliv těchto proudů patrným je nejen v nejstarší době, v t. zv. periodě státu patrimoniálního až do 13. století, ale ještě více v době státu stavovského. To jest doba, kterou jest považovati za střed vývoje právních dějin ve střední Evropě. Nikde v Evropě, kromě snad ještě Evropy severní nevyvinul se stát stavovský takovou měrou jako v Evropě střední. V této době vzájemné vlivy jsou také největší, neboť vývoj ve všech státech středoevropských děje se stejným směrem a stejným tempem. V t. zv. periodě státu absolutistického, vývoj v jednotlivých státech ve střední Evropě se rozděluje ve směry různé. Tím spíše platí to i o periodě, kdy ve střední Evropě začíná se vyvíjeti stát národně konstituční. Přece však proud germánský a slovanský i při vnikání západoevropských vlivů je stále patrným a jeho proudění dává směr nejen mocenské, ale i právně politické úpravě ve střední Evropě.

Mezi těmito proudy má disharmonní postavení stát uherský svým vlivem maďarským. Stát uherský tvoří klín mezi nimi. Stát uherský rozdělil národy Slovanů západních, Čechů a Poláků od Slovanů jižních, na západě sousedil se zeměmi germánskými a na východě nesporně otevíral střední Evropu stykům s východem.

Právě tato poloha státu uherského uprostřed styků a vlivů, jež hýbají střední Evropou, způsobuje, že právní vývoj jeho je nejlepší příležitostí, aby na něm uplatnil se způsob badání, o němž jsme mluvili při zkoumání právního vývoje ve střední Evropě. V Uhrách soustřeďují se proudy, které plynou ze zemí západních Slovanů, od Čechů a od Poláků. Proudů tyto právě v Uhrách stékají se a kříží se s vlivy práva německého. Z jihu posilují slovanské vlivy v právu uherském vlivy jižních Slovanů. Z východu zvláště v severních Uhrách setkáváme se s vlivy východních Slovanů. Probíráme-li ústavní právo uherské, vidíme i vlivy práva západoevropských národů, které zaneseny sem byly cizími dynastiemi na trůně uherském. Na místě posledním nesmíme zapomínati na vlastní právní názory Maďarů, které vytvořily se z jejich národní povahy.

Těchto několik slov bylo nutno předeslati předem, aby byly osvětleny další vývoje a také naše závěry.

Hodláme-li stručně upozorniti na některé momenty ve vývoji práva na Slovensku a na význam studia dějin práva ve střední Evropě při jejich prozkoumání, musíme si býti vědomi, že právní dějiny slovenské jsou zvláštní povahy, právě tak jako celé slovenské dějiny politické. Bylo již upozorněno na to, že politické dějiny Slovenska těsně jsou spjaty s dějinami Uherska.¹ Tím více platí to o ústavních a právních dějinách slovenských. Právní historik musí si tím více uvědomiti, že plného právního významu nabývá pojem »Slovensko« teprve ve státě československém.

Tím není řečeno, že by nebylo lze pojednávat o právním vývoji na Slovensku samostatně oproti právním dějinám uherským. Právě naopak. Je to nejen možno, ale prozkoumání tohoto právního vývoje přinese bezpečně zisk nejen dnešnímu vědeckému Slovensku, ale rovněž i vědeckému badání českému a ovšem i uherskému.

Právě proto, že historickým vývojem Slovensko spoutáno bylo s Uherskem, bude možno probíratí právní vývoj na Slovensku ze dvou hledisek. Bude nutno probíratí společně právní instituty práva veřejného i soukromého, které právě poutají Slovensko k Uhrám. Bude však nutno za druhé vyzdvihnouti ty zvláštnosti právního vývoje na Slovensku, které odlišují právní vývoj na Slovensku od ostatního Uherska. Dávají mu zvláštní ráz činitele ze slovenského území zvláštní individualitu i ve vývoji právním.

Je to tudíž tentýž zorný úhel, pod kterým hledíme na právní dějiny Slovenska, jako u současných historiků, kteří vyslovili se o politických dějinách slovenských.

Osvětlení právních dějin uherských z hlediska slovenského přinese nesporně mnoho nového. Ve vědecké literatuře československé máme jen souhrnně vylíčeny právní dějiny uherské v práci Kadlecově.² Ale o vlastní problém nepokusil se dosud nikdo a ani o práce přípravné, které by razily cestu systematickému zpracování celého problému.

Jde tu především o to podrobiti nestranné kritice výsledky dosavadních vědeckých prací o právních dějinách uherských. Maďarští učenci, omezují se ve svých vědeckých dílech pouze a jedině na literaturu svou a literaturu německou. Z literatur cizích užívají i výsledků literatur jiných,

¹) Krofta, O úkolech slovenské historiografie, 1925, Krofta, Čtení o ústavních dějinách slovenských, 1924, Chaloupecký, Československé dějiny, Č. Č. H., 1922.

²) Kadlec, Uherské ústavní dějiny, 1907 (Otisk z. Ottova Sl. N.), Kadlec, Uherská a chorvatská ústava v hlavních črtách, Zvl. otisk z. České Politiky, 1906. Srv. Kadlec, O vědeckém studiu věcí maďarských a rumunských, Nové Atheneum, III., str. 145 n. Kadlec, Staré Slovensko, Průdy, IX., str. 13 n. Ze starších srv. Píč J. L., Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht, 1882.

francouzské a anglické. Jen vědecké literatury slovanské však pomíjejí. Činí tak ovšem nejen s literaturou, nýbrž i s prameny slovanských národů.¹

Bude tu nutno podrobiti kritice zvláště thesi tak často v právních dějinách uherských se vyskytající, že uherský stát má mezi evropskými státy přednost svou tisíciletou ústavností, že žádný stát na kontinentě evropském nedospěl historickým vývojem v ústavě tam, kam dospěl stát uherský. Z této these postavené předem a v čelo veškerého badání plynuly ovšem závěry již rozhodnuté. Z této these plynulo také, že veškero právně historické zkoumání směřovalo k tomu, aby ukázalo přednosti ústavního vývoje uherského oproti vývoji v zemích západoevropských. Hodnotilo však vývoj v zemích uherských zcela samostatně a nepokoušelo se o vysvětlení analogických vývojových rysů vzájemným vlivem.

Na to bylo již upozorněno,² ale bude třeba probrati nejen celkové pojetí právních dějin uherských, ale bude nutno podrobiti revisi i jednotlivé monografie a jejich výsledky badání. Neboť i v nich objevují se stejné směry jako v dílech o celkových právních dějinách uherských.

Touto methodou ovšem bylo způsobeno také, že nejen výsledky badání slovanských národů jsou pomíjeny v maďarské literatuře, ale ovšem také i výsledky badání maďarského jsou velmi často neúplné a také i křivé.³ Maďarští badatelé pomíjejí úplně nesporný vliv slovanský, který v historickém vývoji byl na právní vývoj v zemích uherských. Používají k osvětlení vývoje různých právních institutů analogií z jiných práv, analogií často zcela násilných, než aby sáhli k analogiím, které se jim přímo nabízejí a které by jim osvětlily vznik a původ různých právních institutů. Tím také, že často násilně zavírají oči před prameny slovanských práv se stává, že líčí různé právní instituty jako zvláštnost a svéráznost právního vývoje v Uhrách, ač badateli, který nestranně a kriticky badá, je jasno, že tyto domnělé zvláštnosti vznikly a vyvíjely se nesporně za vlivu právních institutů jiných národů a zvláště slovanských.⁴

Kdo zná právní vývoj v zemích českých a v Polsku, je překvapen, začne-li probíratí právní vývoj v zemích uherských. Překvapení se stupňuje, začneme-li sledovati nejen hlavní linie vývojové, nýbrž přihlédneme-li i k podrobnostem. Vývoj právní v zemích českých a polských jeví takovou podobnost

¹) Srv. na př. jen Timon Ákos Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte, Berlin, 1909.

²) Steinacher, Über Stand und Aufgaben der ungarischen Verfassungsgeschichte. Mitteilungen d. Inst. f. ö. G., XXVIII.

³) Srv. k tomu: Kadlec, Einige Bemerkungen über das ungarische und böhmische Staatsrecht. Sep. z Jahrbuch d. internationalen Vereinigung, sv. VIII., 1905, Srv. ref. Schreuerův v Zeitschrift Savigny G. A., XXVI., 1905.

⁴) Srv. referát Kadlecův ve Sborníku věd právních a státních, XI., 155 o knize Rudnayově a j.

s právním vývojem v zemích uherských, že nemůžeme ani chvíli pochybovati o působení těchto dvou právních sfér na vývoj uherský.

Maďari přišli do Uher oproti jiným národům střeoevropským velmi pozdě. Přišli jako kočovníci a neměli tudíž ani nejnútnejších předpokladů státní organisace. Zatím již germánští a slovanští národové překonali původní tento vývojový stav a založili si řadu velkých a trvalých říší. I v krajinách, kam vtrhli Maďari, byli Slované usidleni a i sem zasahala jejich státní organisace. Maďari rozrušili sice tyto primitivní státní organisace, ale byvše donuceni přizpůsobiti se vyššímu kulturnímu stupni vývojovému přijaly ty primitivní formy státního zřízení a primitivní formy práva obyčejového, které našli u slovanského obyvatelstva usedlého v těchto krajinách. Že Maďari přejali všechny formy kulturního života Slovanů usedlých v území, které potom sami zaujali, je nám patrné nejen z historických práv, nýbrž dokazuje nám to i filologie. Maďari mají ještě dnes na tisíc slovanských zmaďarovaných slov označujících předměty kulturního života. A pravdou jest, co bylo zdůrazněno, že by se Maďari ještě dnes sotva mezi sebou dohovořili, kdyby se vzdali těchto slovanských slov.¹ Tím více platí to pro dobu starší a nejstarší. Mezi kulturními výrazy jsou to i výrazy a pojmy právní, které Maďari přejali a již z toho vidíme, odkud tryskají počátky státního a právního zřízení u Maďarů.

Základ státního zřízení byl u Maďarů nesporně slovanský. A i další vývoj se běře stejnými cestami jako ve státě českém a polském. Nejen že vidíme v nejstarší době stejnou formu státu patrimoniálního v Uhrách jako v zemích českých a v Polsku, ale setkáváme se zde i se zřízením úředlovým, které bývá zdůrazňováno od badatelů slovanských u národů slovanských. Je zajímavé, že v téže době v Uhrách probouzí se šlechta k dalšímu zřízení stavovskému jako v zemích okolních. Panovník je nucen šlechtě vydávati různá privilegia a v tomto směru ani Zlatá bulla Ondřeje II. není zvláštností státu uherského, neboť s analogickými zjevny setkáváme se i v zemích okolních. Téměř současně mění se jak v Uhrách, tak také v zemích českých a v Polsku dynastie a to je nejvhodnější příležitostí, aby moc šlechty vůči panovníkovi zesílila. V téže době nabývá ve všech třech uvedených státech převahy systém volby v trůnním právu nad principem dědického práva. S tím souvisí, že ve všech třech státech začínají organisovaní stavové klásti nastupujícím panovníkům různé podmínky. Vývoj sněmů je ve všech třech státech obdivu-

¹) Škultety, Osudy Slovenska, Slov. Pohľady, 1922, Miklosich, Die slavischen Elemente im Magyarischen, 1884, Križko, Stredoveké národnostné pomery na Slovensku, Sbor. mus. slov. spol. II. Sasinek, Slovanskost Uhorska na konci X. st. Slov. Pohľady I. Czambel, Prispievky k dejinam jazyka slovenského, 1887, Slováci a ich reč, 1903, Slovenská reč a jej miesto v rodine slov. jazyka, 1906, Jagić, Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, 1913. Melich, Szláv jövevényiszavaink, 1903 a 1905.

hodně podobný,¹ právě tak jako vývoj soudů, úřadů centrálních a správy vůbec. Při vývoji stavů pozorujeme též postup vyšší šlechty vůči šlechtě nižší, právě tak jako postup šlechty vůči městům a lidu selskému.

Ani náhodou to není, že všechny tyto tři státy časem se spojují pod žezlem jednoho panovníka, jemuž nečiní potíží spravovati je všechny podle jednoho vládního systému. Panovník může klidně sídliti v jednom státě a spravovati pomocí jednoho státu státy ostatní. Když dynastie Habsburská spojuje konečně trvale pod svým žezlem země české a uherské, může snadno tak učiniti právě pro analogický právní vývoj v obou zemích.

Osvětli-li badatel dějin práva ve střední Evropě některé právní instituty v Uhrách z hlediska slovenského tím, že přihlédne k právním dějinám českým a polským, k nimž nebylo dosud v maďarské literatuře přihlíženo, nemůže se omeziti při tom jen na sledování těchto vlivů. Podobal by se v tomto směru badatelům maďarským jsa jejich opakem. Nesmí zapomínati i na význam vlivu práva německého, který v Uhrách nesporně byl a to v míře velmi hojně, právě tak jako v zemích českých i v Polsku, ač ovšem vliv jeho dál se často prostředně rovněž zeměmi českými i Polskem. Musí však probadati i vliv práva jihoslovanského. Zvláště v tomto případě musí postupovati bedlivě, aby nepokládal určitý vliv práva jižních Slovanů za vliv práva Slovanů západních. Konečně nutno přihlédnouti i k vlivům práv západních, která rovněž v zemích uherských působila, ač i zde vliv tento působil prostředně i zeměmi našimi.

Daleko větší úkol spočívá v tom, vystihnouti ony zvláštnosti právního vývoje na Slovensku, které odlišují právní vývoj na Slovensku od právního vývoje v ostatních Uhrách. Vyzdvihnutím těchto zvláštností bude zdůrazněno, že Slovensko nepozbylo nikdy své individuality odlišující je od ostatního Uherska, právě tak jako se to stalo v knize Chaloupeckého pro dějiny politické starší doby.² Bude tu nutno postupovati od monografií teprve k samostatnému zpracování celého problému. A to opět od monografií z dějin pramenů práva na Slovensku teprve k zpracování dějin jednotlivých právních institutů.

V dějinách pramenů bude možno zdůrazniti zvláštní vývoj pramenů práva městského, horního, církevního a selského, tudíž práv zvláštních. Pokud jde o zákony a nařízení královská nemůžeme v nich nalézt zvláštní vývoj pro Slovensko, můžeme však i tu vyhledati řadu zákonných článků a nařízení, které týkají se pouze Slovenska. Jest však neobyčejný počet pa-

¹) Srv. k tomu malou zajímavou poznámku: Škultety, Či sa uhorské snemy zvaly rákošom? Slov. Pohľ., XXXV.

²) O programu historiografickém bylo v novější době již velmi psáno. Ze starší doby srv. Píč, O methodě dejepisu Slovenska, Slov. Pohľady, I., 29. Z novější literatury viz pozn. ¹) na str. 7 a též Chaloupecký, Staré Slovensko, 1924.

mátek více historických než čistě právních, na nichž ovšem právnímu historiku rovněž velmi záleží. Jsou to na př. listy a listiny nejrůznější.

S otázkou dějin právních pramenů jest ovšem spojeno i jejich vydání. Že bude nutno především přistoupiti k vydání právních pramenů a právních památek na Slovensku a pro slovenské právní dějiny důležitých je nesporné. Zvláště týká se to těch pramenů, které svým původem spadají přímo jen na Slovensko. Mezi nimi bude zdůrazniti památky, které psány jsou jazykem národním.¹ Bude tak umožněna kritika pramenů, od níž právní historik vždy má vycházeti a od níž si může vždy mnoho slibovati.

Pokud jde o vlastní zpracování zvláštního vývoje práva na Slovensku, je jisto, že bude možno zpracovati samostatně vývoj komitátního zřízení.² Nejen, že bude možno probrati vývoj správy na Slovensku před ustálením správy v ostatních Uhrách, kdy vývoj správy dál se nesporně za vlivu německého zřízení prostřednictvím zemí českých. Ale bude možno probrati vývoj komitátního zřízení i v pozdější době. Doporučovalo by se, aby postup dál se rovněž monografiemi podle jednotlivých komitátů tak, aby vývoj správy jednotlivých komitátů zpracován byl monograficky a z tohoto monografického zpracování postoupilo se k souhrnnému vylíčení dějin komitátů, jež byly dříve na Slovensku. Vysvětlí se tak, jak bylo možno spravovati komitáty t. zv. horní v době pozdější, zvláště v 15.,³ 16. a 17. století, samostatně. Bylo tomu tak zvláště v době t. zv. tureckých válek, kdy ostatní Uhry odpadly pod moc tureckou a zůstalo Habsburkům území, které podobalo se dnešnímu území Slovenska. Zvláště této době jest věnovati pozornost, aby se vysvětlilo, zda stará soudržnost slovenských komitátů nezanicla čili, že Slovensko i tehdy jevílo se jako zvláštní individualita. Domníváme se, že bude možno jejich správní postavení vylíčiti v tomto směru.⁴ Potvrzuje to řada správních zařízení. Komitáty horní t. zv. comitatus superiores vystupují v nich jako správní celek. V některých člancích v královských

¹) Srv. na př. některé právní památky, jež byly vydány ve Slovenském letopisu pro historii, topografii, archeologii a ethnografii, jež vycházel pod redakcí Sasinkovou. Ovšem že i prameny psané německy budou míti velkou důležitost. Srv. Kováts, Preßburger Grundbuchführung und Liegenschaftsrecht im Spätmittelalter, Zeitschrift Savigny Stiftung G. A., XXXIX., 1918.

²) Timon, Ungarische Verfassungsgeschichte, str. 202 n. Rieger, O samosprávě v Uhrách, Drobné spisy II., 1915. Píč, Starodávne sriadenie krajinské na Slovensku, Slov. Pohľady, I., Chaloupecký, Staré Slovensko, str. 214 n. Hajny, O komitátnom sriadení v Turčianskej stolici v 16. až 18. stol. Č. Č. H., XXVIII.

³) Tóth Szabó Pál, A cseh-husztak mozgalnak és uralom története Magyarországon, 1917, Novotný V., Z dějin československých, 1921.

⁴) Rosenthal, Die Behördeorganisation K. Ferdinand, Archiv f. österr. Gesch. sv. 69, Fellner, Zur Gesch. d. österr. Centralverwaltung, Mitt. d. Inst. f. öst. G., VIII. Acsády, Magyarországi pénzügyei I. Ferdinand uralkodása alatt, 1526—64, 1888.

dekretach žádají sobě společná opatření správní a soudní, která z nich tuto samostatnou oblast správní tvoří (na př. 1546 : 32, 1547 : 19).

Vylíčili se podrobně postavení horních komitátů v této době, pak bude možno vystihnouti teprve, proč stavové uherští spojovali se na počátku 17. století se stavy zemí českých a rakouských a proč s nimi uzavírali obranné spolky a proč tak snadno mohlo dojít ke spojení těchto zemí z iniciativy samých stavů. Přispěje to i k vysvětlení současných ústavních poměrů českých. Neboť ani v zemích českých současné poměry osvětleny nejsou a zvláště revoluční ústava česká není zpracována. Pro země uherské bude jasno, proč současně stavové uherští stojí v pořadí za stavy českými, proč jsou orientováni ke stavům českým. Zdá se, že působila tu právě mocně ta okolnost, že současné panství Habsburků v Uhrách bylo soustředěno jen na území, které podobalo se dnešnímu Slovensku.

Že ovšem nebude možno vystihnouti tyto správní a soudní zvláštnosti bez srovnání s vývojem v zemích okolních je jisto. Nejlépe jest to patrné při otázce, jak vyvíjela se správa finanční a správa komorní v tomto území.¹ Konečně také i ze způsobu, jak později bylo území horních komitátů připojováno k území nově nabytému po r. 1687, je potvrzeno, co jsme řekli.²

Samostatnou kapitolu v právních dějinách slovenských bude tvořiti vylíčení církevních poměrů a církevní správy na Slovensku. A to opět ne jen v nejstarší době, ale i v době pozdější, v době husitské a v době reformace. Že ani tu neobejde se právní historik se srovnáváním s vývojem v zemích okolních, není třeba ani připomínati.³

Podobnou kapitolou bude vývoj národnostní otázky na Slovensku. Kapitola tato bude zajisté jednou z nejzajímavějších, neboť právě právně historické vylíčení této otázky ukáže, proč se časem hranice národnostní měnily, proč nabývali půdy na Slovensku Němci a Maďaři.⁴

¹) Srv. Križko, A körmöczi régi Kamara és grófjai, 1880, Križko, Kremnická komora a jej grófi, Slov. Pohľady, I. O vnitrozemských clech v Uhersku píše Píč, Historické drobnosti, Slov. Pohľ., I. Srv. též Píč, Der nationale Kampf, str. 166 n.

²) Mayer Th., Verwaltungsreform in Ungarn nach der Türkenzeit, 1911.

³) Chaloupecký, Staré Slovensko, 195, Chaloupecký, Československé dějiny, str. 24, Loserth, Über die Versuche wicliíf. husit. Lehren nach Österreich, Polen und Ungarn u. Croatien zu verpflanzen, M. V. D. B., XXIV., 1886.

⁴) Kadlec, Národnostní a jazyková otázka v Uhrách, 1906, Kaindl, Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern zvl. sv. II., 1906—11, Križko, Stredoveké národnostne pomery na Slovensku. Sborník mus. slov. spol., II., Mišík, Národopisné pomery na území Spiša dľa najnovšieho krajinského popisu. Slov. Pohľady, XXIII., Mišík Stefan, Soznam nemeckých obcí spišských, ktorých slovanská mená, zachované v živej reči ľudu, poukazujú na slovanský pôvod, Slov. Pohľady, XXVII., Kroner, Zur Geschichte d. d. Volkstums im Karpathenlande mit besond. Rücksicht auf die Zips und ihre Nachbarschaft, 1878, Škultety, Nemci na Slovensku, Slov. Pohľady, XXVII., Niekdajší Nemci na Slovensku, ibidem, 1914, Rapant, Prispevky k rečovým pomerom v Uhorsku

Otázku národnostní bude nutno spojití s prozkoumáním kolonisace německé na Slovensku. Ta ovšem souvisí s dějinami selského lidu na Slovensku. Všechny tři tyto kapitoly bude lze líčiti v těsné spojitosti.¹ Otázkám těmto bude na prospěch zkoumání místních názvů na Slovensku.²

Jinými samostatnými kapitolami budou dějiny práv t. zv. zvláštních. Jsou to dějiny měst na Slovensku³ a dějiny horního práva.⁴ Otázky ty přímo vybízejí právního historika, aby se o ně pokusil. V území dnešního Slovenska vyvíjela se města velmi brzy za vzájemného vlivu, takže jejich vývoj může býti vylíčen jako vývoj zvláštní. Právě tak tomu jest i s právem horním, jehož vývoj na Slovensku rovněž děje se odchylně od ostatního území uherského a tvoří zvláštní vývojové území.

Otázky tyto čekají na zpracování a daly by se zpracovati ve velmi podrobné studii již jen na podkladě vydaných pramenů. Mnoho z nich je buď sporného, buď vůbec nebylo se jich dotknuto ani ve všeobecném zpracování. Zvláště zajímavé byly by studie z dějin jednotlivých řemeslných cechů, jichž artikuly byly částečně již vydány.⁵ Právě v těchto památkách je obsaženo veliké bohatství, které čeká jen, aby po něm bylo sáhnuo,

v době před 1790. Prúdy, VI., 1922, Kroner, Deutsche Geschichts- u. Rechtsquellen in Oberungarn. Arch. f. österr. G., XXXIV., Ernsey J., Régi csek telepítések hazánkban. Föld es Ember, 1926, str. 65—86. Srv. jest také literaturu, která zabývá se vývojem slovenčiny, zvl. spisy Vlčekovy, Škultetyho, Stodvadsatpät rokov zo slovenského života, 1920, Hodža, Československý rozkol, 1920, Pražák, Dějiny spisovné slovenčiny, 1922, Botto, Slováci, 1923.

¹) Chaloupecký, Staré Slovensko, str. 125, 252, Schünemann, Die Deutschen in Ungarn bis zum 12. Jahrhundert, 1921, Mišík Št., Slovo o kolonizácii Spiša, Sborník mus. sp. Sl., I., Acsády, A magyar jobbágyság története, 1906, srv. ref. Stodoly v Právním Obzoru roč. III., Horák J., Urbárské a příbuzné poměry na Slovensku, Práv. Obzor, VI.

²) Srv. Križko P., Slovenské miestne názvy, Slov. Pohľ., XII., Šujanský, Slovenské mená miest, Slov. Pohľ., XII., Križko, O miestnych nazvoch a ich vyzname pre slov. starinu, dejepis, osobne mena a jazykozpyt, Sbor. mus. slov. sp., II.

³) Timon, Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte, 163, Križko, Drieвна mestska administrácia v Kremnici a v iných svobodných kráľovských mestách, Sborník m. slov. spol., III., Lombardini, Stručný dejepis slobodného mesta Žiliny, Turč. Sv. Martin, 1874, Bánik J., Slobodné a král. mesto Zvolen, 1891, Ortway, Geschichte der Stadt Preßburg, 1892—1903, Szalay, Városanik a XIII. században, 1878, Király, Pozsony város joga a középkorban, 1894, Chaloupecký, K nejstarším dějinám Bratislavy, 1922, Križko P., Kremnický mestský majetok, Slovenské Pohľ., IV., str. 146 n., Wagner K., Analecta Scepussii, 1778, Sváby, A XIII. szeptest város története, 1895, Pirhala, A szepesti prépostság vázlatos története, 1898. Demkó Kálmán, Lősce története, 1897.

⁴) Zycha, Das böhmische Bergrecht des Mittelalters, I, 1900, Wenzel, Magyarországi bányászatanak kritikai története, 1880, G. B—y, Baníctvo a hutníctvo, Slov. Pohľady, XXIV., Schwicker J. H., Geschichte des Bergbaues in Ungarn, Ung. Revue, I. 798 n., Križko P., Baníctvo, Slov. Pohľ., XIII., 289 n., Relkovič, Aus dem Leben der sieben Niederungarischen Bergstädte im 14.—17. Jahrh., Ung. Jahrb. VI.

⁵) Srv. jednotlivé svazky Slovenského letopisu.

neboť artikuly a řady psány jsou národním jazykem slovanským a může v nich právě býti objeveno také jádro národního právního myšlení v době, ze které pocházejí, což ovšem nelze anebo jen velmi těžko lze činiti s právními památkami psanými jazykem latinským.

Dosud v článcích nebo i v pojednáních dotýkajících se právního vývoje na Slovensku bylo přihlíženo většinou k době starší, k době mythické, kde bylo možno rozvinouti řadu romantických názorů. Velmi bylo by si přát, aby od těchto nejstarších dob obrátily se zraky k době historické, ve které nelze sice pronášeti tolik různých mínění, kde však bedlivým badáním možno dosáhnouti vysoce zajímavých výsledků.

Nemůžeme zde rozvíjeti jednotlivé problémy. Uvádíme jen náměty ponechávající jich zpracování době budoucí, zda nám dá za pravdu. Ponecháváme také stranou otázku, zda se objeví, že území dnešního Slovenska i právním vývojem je jednotným organismem s právním vývojem v zemích českých, a zda právě tímto studiem se neobjeví, že zůstal tu základ, na němž bylo budováno dále, třeba obě rodné země dělily hranice politické. Pak bude možno pronésti konečný úsudek, zda kulturní vývoj na Slovensku dál se úplně rozdílně než v zemích české koruny.

Ani při badání o těchto otázkách nebude lze opustiti stejnou metodu badání, t. j. bude nutno postupovati metodou srovnávací s vývojem práv v okolních zemích a to ještě bedlivěji než při líčení právního vývoje ve všech zemích uherských.

Bude-li míti nesporný význam systém tohoto badání pro právní dějiny na Slovensku, bude míti ovšem badání toto význam i pro právní dějiny zemí českých. Při známém nedostatku našich právních pramenů pro starší dobu zužitkují právní dějiny české jistě výsledky badání právních dějin slovenských. V zemích uherských vůbec a na Slovensku ovšem také, pozorujeme právní vývoj pomalejší, který zachovává určité instituty po př. jejich starší charakteristické znaky i v době pozdější. Protože právních pramenů v zemích uherských je daleko více než v zemích českých bude možno tyto právní instituty i jejich charakteristické znaky podrobněji zachytiti. Řekli-li jsme, že se objeví analogický vývoj právní v zemích českých i uherských, bude možno právě pro zmíněný charakteristický vývoj v zemích uherských těžiti i pro země české! Ale i v těch případech, kde právní vývoj v zemích uherských dál se rychleji než v zemích českých, bude možno nesporně čerpati velmi prospěšně z něho právě proto, že nalezneme daleko více pramenů v zemích uherských než českých.

Další vzniknutí vliv zemí českých různým právním institutům v zemích uherských, pak můžeme tu také sledovati jejich vývoj v době, kdy v zemích českých byl rozvoj analogických institutů násilně porušen pohromou bělohorskou, zatím co v zemích uherských byl umožněn vývoj

další. Z toho pak by bylo možno činiti závěry i pro země české, kam by byl další vývoj došel, kdyby nebyl býval násilně přetržen.

Z dosavadních výkladů je patrné, že přihlíželi jsme jen ku právu veřejnému. Je také známo a to také bylo jasně patrné, že z nadhozených otázek dotkli se některých nikoli právní historici, jimž především řešení těchto otázek náleží, nýbrž badatelé dějin politických. Bylo-li od nich docíleno slibných začátků, tím více jest očekávati od monografické práce právních historiků.

Nikdo však v novějších vědeckých pojednáních československých neobíral se dějinami práva soukromého na území starého státu uherského kromě opětně Kadlece.¹ A přece již nestor badání slovanského práva polský badatel Maciejowski zdůraznil význam studia uherského práva nejen veřejného, nýbrž i soukromého. A právě v soukromém právu uherském maďarští badatelé nejméně toho dbali, aby se pokusili vysvětliti některé instituty uherského práva srovnáním se slovanskými právy. I zde zdůrazňovali raději vlivy německého práva. A bude tudíž třeba podrobiti také dosavadní badání dějin soukromého práva uherského revisi a doplniti studium uherského práva po této stránce.

V soukromém právu uherském je zajímavé, že základem rodinného práva majetkového je rodinný nedíl právě tak jako v právech slovanských.² Jde o velmi důležitou otázku, zda institut rodinného nedílu byl v právo na území uherském recipován z práva slovanského či zda vyskytá se zde stejně tak jako i v právech jiných. Je to tím důležitější, protože právo rodinné jest kolébkou ostatního práva a objevila-li by se recepce slovanského práva právě v právu rodinném, byla by nepřímou potvrzena i v ostatních oborech právních. Srovnáme-li ustanovení uherského práva o rodinném nedílu s ustanoveními práv slovanských, jsme skutečně překvapeni. Nikde neprojevila se recepce slovanských právních pravidel takovou měrou v právu uherském jako právě v právu rodinném. Setkáváme-li se v právu uherském s rozlišováním rodinného majetku na bona avitica a bona adquisita vybízí nás to přímo, abychom ustanovení o tomto rozlišení srovnali s podobnými v právu českém, polském, ruském, chorvatském i srbském. Nazývá-li se maďarsky nedílná rodina stojící pod mocí otcovskou cselád, cseléd, zajisté nebude nikdo pochybovati, že slovo to pochází od slovanského čeled. Jsou tu stejné zásady při správě rodinného majetku,

¹) Kadlec, Verböczyovo Tripartitum, 1902. Naprosto nelze vůbec při této příležitosti uspokojivě zmíniti se o práci Osváth, Stredoveké právne ustanovizne na Slovensku, Prešov, 1922.

²) Kadlec, Verböczyovo Tripartitum, 1902, str. 235 n., Tagányi K., A földközösség története Magyarországon. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, 1894, t ý ž, Geschichte der Feldgemeinschaft in Ungarn, Ung. Revue, 1895.

při určování poměrů jednotlivých osob v rodině k rodinnému majetku, stejná pravidla o dělení rodinného majetku. To jsou všeobecné zásady. V některých podrobnostech přímo zarazí podobnost jen s rodinným nedílem českým. Na př. při rozdělení majetku mezi jednotlivé členy rodiny vyskytají se v právu uherském litterae divisionales, v právu českém dílčí listiny. S tím souvisí, že i podrobnosti rozdělení rodinného majetku jsou podobné.

Vyskytá-li se shoda mezi majetkovým právem rodinným slovanským a uherským, je přirozeno, jak jsme upozornili, že musí býti shoda i v těch oborech právních, které vyvinuly se dalším vývojem z práva rodinného. Jest to nejen v majetkovém právu manželském, které je součástí práva rodinného, ale i také v právu dědickém. V majetkovém právu manželském jsou na př. ustanovení o obvěnění podobná jako v právu českém, polském a litevském. Dědické právo uherské shoduje se se slovanským v tom, že předchází posloupnost rodová před všemi jinými způsoby posloupnosti. Není posloupnosti universální, nýbrž speciální v jednotlivé části dědictví. V některých podrobnostech opět je velká podobnost s právem českým a polským, na př. že testament může býti zřízen, leč s povolením královským. A také tak zv. spolky v českém právu mají analogii v uherské bratrské adopci a to v zachovaných případech ve 14. století.

Z podobnosti dědického práva plyne i analogie v královském právu odúmrtním. Celý donační systém, na němž si tak maďarští badatelé zakládají, jest velmi blízkým českým a polským výsluhám.

Při podrobném rozboru vývoje soukromého práva uherského našli bychom ještě více podobnosti s právy slovanskými. Jest úkolem budoucího badání ukázati odkud vznikly tyto podobnosti, zda není zde podobnost vyvinuvší se analogickým vývojem jak práva uherského, tak práv slovanských, nebo zda Maďari nepřijali určitá ustanovení prostě přímo od slovanských národů. Bude ovšem třeba opět neomezovati se na vyšetřování vlivu práv slovanských, nýbrž hleděti i k vlivům práv jiných, zvláště práva německého.

O tom nemůže býti sporu, že probádání dějin soukromého práva v zemích uherských přinese prospěch i dějinám soukromého práva v zemích českých, neboť v dalším vývoji soukromého práva uherského — bude-li zjištěno, že některé právní instituty jsou shodné s českými — budeme moci sledovati obraz dalšího vývoje právního v zemích českých tak, jak by se byly některé instituty poněmáhle vyvíjely, kdyby jejich vývoj nebyl násilně přerušen na poč. 17. století Obnoveným zřízením podobně jako jsme řekli o vývoji veřejného práva a zřízení uherského.

Ptáme-li se opět, bude-li možno i ve vývoji soukromého práva ukázati na slovenské zvláštnosti, musíme přiznati, že situace badatelova jest

v právu soukromém ještě více ztížena než v právu veřejném. Bude tak možno učiniti v právech zvláštních, zvláště v právu městském, kde bude možno zachytiti systém soukromého práva městského tak, jak se na Slovensku vyvinul. Rovněž bude možno zachytiti tyto zvláštnosti i v soukromém právu pro selský lid na Slovensku. Hůře bude, budeme-li pátrati po oněch zvláštnostech, které platily pro šlechtu na Slovensku v právu soukromém. Je otázkou, zda vůbec budeme se moci dopátrati těchto předpisů. Ve všech případech zde uvedených velmi nám prospěje přece důležitý pramen, který tryská přímo z národní povahy lidu a který nám bude vodítkem. Je to právní obyčej vládnoucí dříve na Slovensku, po případě právní obyčej zachovaný na Slovensku ještě dnes. Právní historik nalezne mnoho zajímavého již v těch spisech a v článkách, které obírají se právními obyčejí na Slovensku. A srovnáme-li tyto zachované zprávy a na př. jen to, co nám uvedl Dobšinský ve svém spise o Prostonárodních obyčejích, pověrách a hrách slovenských nebo Pič ve své práci o rodovém bytí na Slovensku s historickým vývojem u jiných Slovanů, nemůžeme než přiznati, že na Slovensku v těchto právních obyčejích zachovalo se mnoho původně slovanského. Ještě dnes našel by právní historik v dnešním živoucím právním obyčejí na Slovensku bohatý zdroj k tomuto badání. Je to ovšem jiný způsob badání, který právní historik by musel podstoupiti. Není sporu o tom, že by se setkal s novými velkými obtížemi již při sbírání obyčejového práva. Vyšel-li kdysi již před lety (před 20 lety) podnět ku sbírání obyčejového práva slovenského od prof. Rátha,¹ bylo by si jen přáti, aby tento pokus byl opětován nyní za podmínek daleko vhodnějších, než tomu bylo před 20 lety. Doporučovala by se dotazníková akce, jež by bylo možno adresovati nyní i na úřady a soudy, které zvláště přicházejí se stranami do styku. Z obyčejů obvyklých při různých právních jednáních i ze zvyklostí bylo by možno velmi opatrnou kritikou vystihnouti ten právní obyčej, který již dříve na Slovensku byl a srovnáním s historickým vývojem bylo by možno nalézt staré právní prvky slovanské. Ani zde ovšem nebude možno obejít se bez srovnání s jinými právy slovanskými.²

Několik těchto úvah ukazuje, jaké množství otázek čeká na badatele, který by projevil snahu badati v právních dějinách slovenských. O řešení

¹) Otázník k sbírání slovenského obyčejového práva, Slov. Pohľady, XXVI., XXVII.

²) Jak bylo by toho třeba ukazuje nejlépe kniha: Tagányi, Lebende Rechtsgewohnheiten und ihre Sammlungen in Ungarn, 1922. Obyčejům věnovaly pozornost Slov. Pohľady ve zvláštní rubrice. Již z tohoto bohatého materiálu bylo by možno mnoho vytěžiti. Srv. zvl. také Holuby J. L., Ze zvyků a obyčejů na Uh. Slovensku, ve sbírce »Slovensko«, 1901, Chorvát, Smrt, pohrab a mrtví v tradicii a zvykoch ľudových, Slov. Pohľ., XIV., XV., t. ýž, Slovenská Svadba, Slov. Pohľ., XV., XVI. a j.

žádné z nich nikdo dosud se nepokusil, ač uplynula dosti dlouhá doba poskytující dostatečnou možnost je zpracovati vědecky. Až celek jejich bude rozřešen, bude možno mluvit o tom, zda na území dnešního Slovenska vyvinul se samostatný kulturní život a zvláště jedna jeho stránka, život právní, po případě bude možno mluvit o tom, proč původní právní vývoj zanikl a dále se nerozvíjel. Mluvit o tom předem, bez předchozí soustavné vědecké práce, nepokládáme za řešení vědecké.
